

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2022 / 2: 113-128.

Ziya Şakir Soku'nun Cumhuriyet Öncesi Edebî Faaliyetleri

Serkan TUNA*

Öz: Aksiyon ve mücadele adamı olarak dünyaya gelen Ziya Şakir, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor dönemlerinde başladığı hayat çizgisine pek çok şey sığdırmıştır. II. Abdülhamit'in kontrollü ve baskın siyasetinde çocukluk ve ilk gençlik dönemlerini geçiren yazar, dönemin canlı tarihine yakından şahitlik etmiştir. II. Meşrutiyet, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve nihayetinde Millî Mücadele'ye katılarak hem sahada aktif bir rol üstlenmiş hem de basın yoluyla kalem kudretini geliştirip kullanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile de velud bir muharrir olarak yaşantısını bu alana vakfetmiş, tarihî, dinî, edebî pek çok eser neşretmiştir.

Daha çok tarihî yönüyle ve eserleriyle bilinen Ziya Şakir, çoğu eserini cumhuriyetin ilanından sonra kaleme almıştır. Ancak cumhuriyet öncesinde de dahil olduğu edebiyat mahfilleri, süreli yayınlarda da unutulmaya yüz tutmuş kimi edebî çalışmaları mevcuttur ve bu çalışmalar, sonrasında ortaya koyacağı çalışmalarına zemin oluşturmuştur. Bu çalışmada, Ziya Şakir'in muhtelif mecmualarda dağınık hâlde bulunan edebî türdeki yazılarını tanıtmak, bunları liste hâlinde bir araya getirmek, varsa öne çıkan yönlerine işaret ederek Türk tarihine ve edebiyatına büyük katkılarda bulunan yazarı, Türk okuyucusuna tekrar hatırlatmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Şakir, Süreli Yayın, Edebiyat, Tarih

Literature Activities Of Ziya Şakir Soku Before The Republic

Abstract: Ziya Şakir, who was born as a man of action and struggle, fit many things into his life line that he started in the most difficult times of the Ottoman Empire. The author, who spent his childhood and early youth in the controlled and dominant politics of II. Abdülhamid, closely witnessed the vivid history of the period. By participating in the Second Constitutional Monarchy, the Balkan War, the First World War and finally the Turkish War of Independence, he took an active role in the field as well as he developed and used his pen power through the press. With the proclamation of the Republic, he devoted his life as a prolific writer to this field and published many historical, religious and literary works.

Ziya Şakir, who is mostly known for his historical aspect and his works, wrote most of his works after the proclamation of the republic. However, there are literary gatherings in which he was included before the republic, and some literary works that have sunk into oblivion in periodicals, and these studies laid

---

* Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, (Türkiye). E-posta: sserkantuna1@gmail.com/ ORCID ID: 0000-0001-5625-7882.

the groundwork for his later works. In this study, it is aimed to introduce Ziya Şakir's literary writings scattered in various magazines, to bring them together in a list, to remind the Turkish reader of the author, who made great contributions to Turkish history and literature by pointing out the prominent aspects, if any.

Keywords: *Ziya Şakir, Periodical, Literature, History*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor dönemlerinde doğup yetişen Ziya Şakir, yakın tarihi bizzat tecrübe etmiştir. II. Abdülhamit döneminde dünyaya gelir gelmez istibdatın soğuk yüzüyle karşılaşmış olsa da muhalif tarafta yer alarak Meşrutiyet'in ilanını için mücadelenin içerisinde yer almış, daha sonra üyesi bulunduğu İttihat Terakki'den giderek uzaklaşarak meydana gelen Balkan Harbi'ne kardeşiyle beraber gönüllü olarak dahil olmuştur. Akabinde I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de ülkesinden yana tavır koyarak görevler üstlenmiş, cumhuriyetin ilanına kadar bürokrasiden siyasete gerek sahada gerekse basında mücadele etmiştir.

Ziya Şakir, bu hareketli yaşantısına rağmen özellikle ilk gençlik devresinde dönemin önemli edebiyat süreli yayınlarında çeşitli türlerde yazılar kaleme alarak muharrirliğe ve gazeteciliğe olan tutkusunu göstermeye başlamış, *İrtika*'da çıkan bir şiiriyle de bu sahaya adım atmıştır. *İrtika*'dan sonra *Musavver Terakki*, *Çocuklara Mahsus Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Musavver Fen ve Edep*, *Genç Türk*, *Yeni Edirne*, *Ertuğrul*, *Hak* gibi mecmua ve gazetelere yazılar yazmış, idari işlerinde bulunmuştur. Bu bağlamda hem muharrirliği hem gazeteciliği iç içe yaşamış, matbuat âlemini yakından tanımıştır.

Ziya Şakir, sahada ve basında kazandığı tecrübeleri cumhuriyetin ilanından sonra kaleme aldığı eserlerine yansıtmiş, özellikle tarihî eserleriyle ün kazanmıştır. Daha çok bu dönemde yazdığı eserleriyle tanınan yazarın cumhuriyet öncesindeki edebî faaliyetleri geri planda kalmıştır. Bunun en önemli sebebi imparatorluğun en çalkantılı yıllarında sansür ve savaşlarla yüzleşmesi ve ortaya kayda değer bir çalışma koyamamasıdır. Cumhuriyet öncesi çalışmaları belki bir elin parmağını geçmese de ve yine gençlik yıllarından dolayı zayıf olsa da mecmualarda kalan ve hiç dikkate alınmayan edebî yönünü öne çıkarmak, sonraki eserlerinin temelini anlamak bu çalışma vesilesiyle lüzumlu görülmüştür.

Ziya Şakir'in hayatı hakkındaki bilgiler çoğunlukla iki kaynak üzerinde toplanmıştır. Hasan Eryüksel'in Ziya Şakir ile gerçekleştirdiği röportajı ve eseri olan *Ziya Şakir'in Hayatı ve Eserleri* bunun ilkidir. Diğeri ise torunu Ayda Üstündağ'ın verdiği bilgilerden oluşan *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir* eseridir. Bunlar dışında Ziya Şakir üzerine Güngör Göçer tarafından yapılan *Osmanlı'dan Cumhuriyete Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir* isimli kapsamlı bir doktora çalışması mevcuttur. Çalışmada, yazarın hayatı hakkındaki bilgiler genellikle bu eserlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Yazarın hayatı ve edebî yönü olmak üzere iki başlık altında tasarlanan çalışmanın sonunda Ziya Şakir'in sınırlı sayıdaki şiirlerinden örneklere ve ulaşılabilen yazılarının bir listesine de yer verilmiştir.

1. Ziya Şakir'in Hayatı

Ziya Şakir, 1883 (1300) senesinde İstanbul'da Ayasofya civarında dünyaya gelmiştir. Babası I. Dünya Savaşı'nın ilk senelerinde vefat eden Hacı Şakir Bey'dir.

Ziya Şakir, baba tarafından Sivas'ın Divriği kazasının Bahtiyar Fenk köyündendir. Ailenin soyu Hasanbeyoğulları'na dayanmaktadır. Hasanbeyoğulları yıllardır Sivas çevresinde ikamet edip nam salmış Sipahizadeler ailesidir. Aile, IV. Murat ile beraber Bağdat fethine gitmiştir. Ziya Şakir'in annesi ise Huriye Melek Hanım'dır. Aslen Konyalı olan Huriye Melek Hanım da Beyşehir'de ikamet eden Avşar bağlarının sahiplerinden Saçlızadeler'e mensuptur (Eryüksel, 1949, s. 5).

Ziya Şakir, ilk ve rüştiye tahsilini İstanbul'daki Divanyolu'nda Burhan-ı Terakki Mektebinde tamamlamış, babasının askerlik görevi Bursa'ya nakledilmesinden dolayı onunla beraber giderek Bursa İdadisine kaydolmuştur. Lakin Bursa'da bir sene kadar kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a gelerek Vefa İdadisinde eğitimini sürdürmüş, yine babasının Halep Jandarma Alayı'na tayin edilmesi sebebiyle Halep'e gitmiştir. İdadi tahsilini burada tamamlayan yazar, üç sene sonra İstanbul'a dönmüştür (Eryüksel, 1949, s. 5-6-11). Eğitim hayatını böylesi muhtelif yerlerde sürdürmüş olan Ziya Şakir, aynı zamanda hukuk eğitimi de almıştır.

Ziya Şakir'in edebiyata dair ilgi ve merakı henüz Bursa'da genç bir idadi öğrencisiyken başlamıştır. Özellikle arkadaşı Muhiddin Pars ile edebiyata dair paylaşımları bu dönemde etkilidir. Kısa süreli Bursa ikametinden sonra tekrar İstanbul'a dönen Ziya Şakir, Vefa İdadisinde edebiyata ve muharrirliğe dair daha uygun bir zemin bulmuştur. Celal Sahir, İshak Firara, Hüseyin Kazım gibi isimlerle tanıştıktan sonra bu sahaya daha çok yönelmiştir. İlk edebî çalışmasını da bu dönemde yazmış ve yazı hayatının manzum ve mensur ilk ürünlerini *Musavver Fen ve Edep*, *İrtika*, *Musavver Terakki* mecmualarında yayımlamıştır.

Çalışmalarıyla edebiyat sahasında görülmeye başlayan Ziya Şakir, yeni dostluklar edinmiştir. Bunlardan biri dönem şairlerinden olan (Andelip) Mehmet Faik Esat'tır. Mehmet Faik, Ziya Şakir'in edebiyat aleminin yanı sıra siyâsî alanda da fikirlerinin tekâmül etmesinde etkili olmuştur. Ancak Mehmet Esat hafiyeler tarafından takip edilmektedir ve onunla samimi olan Ziya Şakir de takibe takılmıştır. Durumun okul idaresine de bildirilmesiyle Ziya Şakir aramadan geçirilmiştir. Üzerinde zararlı evrak bulunmasa da bu olaydan üç dört gün sonra tevkif edilmiş ve bir haftalık sorgu ve tutukluluktan sonra serbest bırakılmıştır. O sırada babasının Halep Jandarma Alayı'na tayin edilmesi bu sıkıntılı süreci atlatması için bir fırsat olmuş ve babasıyla Halep'e gitmiştir (Eryüksel, 1949, s. 10-11).

Halep dönemi Ziya Şakir için önemli bir noktayı oluşturmaktadır. O sıralarda Halep'te sürgünde bulunan Abidin Paşa, Ziya Şakir'i konağında misafir olarak ağırlamıştır. İlim ve irfan sahibi olan bu zattan Ziya Şakir dersler alarak kendisini geliştirmiş ve yine İstanbul'a döndükten sonra Abidin Paşa'nın torunu olan Sermet Muhtar ile yakın bir dostluk kurmuştur. Sermet Muhtar ile dostlukları sürerken diğer taraftan Harbiye Mektebinde hocalık yapan babası Ahmet Muhtar Paşa ile tanışmıştır. Muhtar Paşa o esnada yazdığı tarihî eseri için kaynak teminini, araştırma ve inceleme işlerini Ziya Şakir'e tevdi etmiştir. Bundan sonra Ziya Şakir, Fatih Kütüphanesinden başlayarak umumi kütüphaneleri dolaşmaya ve araştırmalar yapmaya başlamıştır (Eryüksel, 1949, s. 12-13). Tarihe alakasının artmasında, yönelmesinde ve tarihçi kimliği kazanmasında bu nokta önem arz etmektedir.

Ziya Şakir'in çocukluk ve ilk gençlik dönemi II. Abdülhamit'in saltanat yıllarına tekabül etmektedir. 93 Harbi'nden sonra yönetimdeki ağırlığını arttıran padişah, sosyal hayattan kültür hayatına kadar her mecrada tahakkümünü hissettirmiş ve

ortaya konulan devlet politikaları baskıcı ve kontrollü bir anlayış ile uygulamaları beraberinde getirmiştir. Böylesi bir tutum, ülke aydınının yurt dışına kaçmasına sebebiyet verirken ülkede kalanları ise şiddetli manevi buhranlara ve çöküşe sürüklemiştir:

(...) Abdülhamit dönemi aydını o denli sindirilmiş bir tipti ki, o yönetimin gücüne ve etkinliğine aşırı derecede inancı yüzünden onun devletleştirilmiş imgesinin yaratılmasında bu korkunun da payı olmuştur. Çoğu yalnız devletten değil, birbirinden de korkardı. Herhangi biri hafife ya da jurnalci olabilirdi. Haylisinin böyle olduğu da zamanla ortaya çıktı. Abdülhamit rejiminin saldırdığı hastalıkların belki en kötüsü bu manevi hastalık olmuştur (Berkes, 2002, s. 366).

Elbette bu durum çok geçmeden muhalif oluşumları doğurmuştur. Bir taraftan aleyhte komite ve cemiyetler kurulurken askerî okullarda ve ordu içerisinde yönetim uygulamaları tartışılmaya başlanmıştır. Çocukluk ve gençlik dönemini II. Abdülhamit'in saltanatında geçiren Ziya Şakir de oluşan siyasi atmosferden etkilenerek muhalif tarafta yerini almıştır.

Ziya Şakir öncelikle Satvet Lütfü Bey vasıtasıyla muhalif Cemiyet-i İnkılabiye adındaki gizli cemiyete üye olmuş ve cemiyet adına haftada veya on beş günde bir çıkarılan *Mecmua-i İnkılap*'in neşrini üzerine almıştır. Bu mecmuayı bir arkadaşıyla evinde basarken “Abdül-Müheymen” imzasıyla yazılar da yazmıştır. Bu cemiyette faaliyetlerini yürüttüğü esnada Avukat Baha Bey vasıtasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, iki cemiyette de faaliyetlerini sürdürmüştür (Eryüksel, 1949, s. 14-15).

Meşrutiyet'in 1908'deki ilanından sonra ülke içerisinde özgürlüğün, serbestiyetin heyecanı uç noktalarda hissedilmiştir. Şüphesiz bu heyecanı en içten duyanlardan birisi Ziya Şakir'dir. Meşrutiyet'in ilanı ile *Vatan Kardeşlerime* isimli bir beyanname yayımlayarak heyecanını dile getirmiş, hamasi söylemlerin yoğun olduğu vatani piyesler yazmıştır. Kaleme aldığı *İstibdat Faciaları* piyesi Ramazan'da üst üste sahnelenirken bu eserini *Aşk ve Vazife* izlemiştir (Eryüksel, 1949, s. 15-16).

Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin uygulamalarından rahatsız olmaya başlayan Ziya Şakir yine de bir süre karşı tavır almaktan imtina etmiştir. Ancak 1910'da imtiyazını aldığı *Genç Türk*¹ isimli siyasi gazete aracılığıyla çok da hoşlanmadığı siyasetin içerisine dahil olmuştur. Bu gazetede Talat Paşa'ya yönelik çıkan yazısı sebebiyle ölüm tehditleri almaya başlamış ve Mısır'a kaçmıştır. Burada da yazmayı sürdüren Ziya Şakir girmiş olduğu dost meclisinde kendisi senaryo yazmaya teşvik edilmiş ve *Sultanın Gözdesi* isiminde bir senaryo da kaleme almıştır. Mısır dönüşü ise yargılanarak sürgün edilmiştir. Kastamonu ve Sinop'ta bir yıl kadar sürgün kalan Ziya Şakir, daha sonra memleketine dönmüş ve siyasetten uzak kalmak

---

¹Sınırlı sayıda çıkabilen *Genç Türk* gazetesinin Hakkı Tarık Us Koleksiyonunda yer alan nüshalarına tesadüf edilmiştir. Gazetenin orta klışesinde “Demokrasi mesleğinin hadim ve müdafî yevmi ceride-i osmaniyedir” ifadesi yer alır. Klışenin sağ tarafında “Sahib-i imtiyaz ve müdür-ü mesûl: Ziya Şakir” ibaresi, klışenin sol tarafında “Menafi-i millet ve devlete hadim ve şahsiyetten arî makalat kemal-i şükranla kabul ve derc edilir” notu vardır. Gazetede dönemin güncel meselelerine dair bilgiler yer alırken yazıların çoğunluğu imzasızdır.

adına evine çekilmiştir. Kısa bir süre Süleyman Nazif'in sermuharrirlerinden biri olduğu *Hak*² gazetesinde çalışsa da bu çok uzun sürmemiştir (Eryüksel, 1949, s. 17-20).

Ziya Şakir, Balkan Harbi'nin başlamasından önce mahkûmiyetten kurtulmuş ve kısa bir süre evinde dinlenme imkânı bulmuştur. Ancak Trablusgarp Harbi'nin devam ettiği günlerde Balkanlar'da yeni bir savaşın başlaması ihtimalinin ortaya çıkması, İstanbul'da halkı galeyana getirmiş ve başta Darûlfünun öğrencileri olmak üzere toplumun farklı kesimleri savaş lehine gösterileri başlatmıştır. Bu süreçte Ziya Şakir de kardeşi ile savaş lehinde gösterilere katılanlardan birisidir. Böylesi gergin bir durumda Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan etmesi ile birlikte Ziya Şakir ve kardeşi önce İstanbul'da orduya gönüllü olarak katılmak istemişlerdi. Ancak dönemin siyasal çekişmeleri karşısında orduya alınmayacaklarından ve İttihatçılıkları nedeni ile başarılarına bir olumsuzluk geleceğinden çekinerek Bursa'ya gidip orada Bursa Gönüllü Taburunun Dördüncü Bölüğüne katılmayı başarmışlardır. Ziya Şakir, Balkan Harbi'nde yaşanan sevk hatalarının sonucunda taburu ile birlikte Edirne'ye gitmiştir. Ziya Şakir ve kardeşi Kazım Şakir, Edirne'nin düşüşüne kadar Edirne savunmasında bulunmuşlardır. Bulgarların yaptıkları son saldırıda yaralanan Ziya Şakir, Bahattin Şakir'in yönettiği Hilal-i Ahmer hastanesine kaldırılmıştır. O hastanede yatarken Edirne düşmüş ve esaret hayatı başlamıştır. Bahattin Şakir, Ziya Şakir iyileştikten sonra onu ve kardeşini hastane personeli olarak kaydetmesiyle birazda olsa esaret hayatının sıkıntılarından uzak kalabilmişlerdir. Ziya Şakir ve kardeşi iki buçuk ay kadar süren esaret hayatından kaçarak İstanbul'a dönmeyi başarmışlardır. Sonrasında Edirne'nin geri alınması harekâtına katılmışlar ve tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir (Göçer, 2017, s. 24-25). Ayrıca Ziya Şakir, Edirne kuşatması günlerinde *Yeni Edirne*³ gazetesine yazılar yazmaya devam edip bu kuşatmayı günü gününe not da etmiştir. Daha sonra yayımlayacağı kitapları *Meçhul Asker* ve *Edirne Müdafası*'nda bu notlardan istifade etmiştir (Eryüksel, 1949, s. 20-21).

²"Hak gazetesi, 14 Mart 1912 (Rumi 1 Mart 1328) tarihinde yayın hayatına girmiş, 8 Ağustos 1912 (Rumi 26 Temmuz 1328) tarihine kadar 4 sayfadan oluşmuş ve günlük olarak toplamda 147 sayı neşredilmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Mahmud Cemil, mesul müdürleri ise Mahmud Cemil ve Hamdi'dir. Gazetenin başlık klişesinin altında 'Her gün neşrolunur siyasi, edebî, içtimâî gazetedir' ibaresi yer almakta; bu ibarenin sağ ve sol tarafında ise 'nüshası 10 para' yazmaktadır. Başlık klişesinin sağ tarafında matbuat adresi ve abonelik bilgileri yer alırken sol tarafında gazetenin yayımlandığı tarih (sırasıyla miladi, Rumi, hicri) ve 'Neşredilen evrak iade olunmaz, İlanât ücreti eshabyyla kararlaştırılır, Umur-ı idare için müdir-i mesule müracaat ediniz' ibareleri bulunmaktadır" (Mortepe, 2019, s. 29).

³"1906-1907 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Kurucusu, imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Mustafa Şevket'tir. Gazetenin başmuharriri N. Ulvî'dir. Haftalık olan gazete, başlangıçta haftada iki gün daha sonraları üç gün yayımlanan 'Yeni Edirne' gazetesi, siyasi, millî Osmanlı gazetesi idi. (...) Gazetenin geliri, sanayi mektebinde okuyan yoksul çocukların eğitiminde kullanılmıştır. (...) 1908 tarihinden itibaren gazetenin amblemi değişmiş olup ay yıldız içinde gazetenin ismi yazılı olarak yayımlanmıştır. Gazetenin sol üst köşesinde 'Osmanlı milleti için faydalı olan bütün eserlere sayfalarımız açıktır' ifadesi yer almaktadır. Bu gazete de imtiyaz sahibi olarak Mustafa Şevket (Dağdevirenzâde, sorumlu müdür olarak da Mehmet Şeref (Aykut) görev almıştır. 1908-1913 yılları arasında yayımlanmıştır" (Bilar, 2006, s. 111).

Daha sonraki süreçte meydana gelen I. Dünya Savaşı'na da katılan Ziya Şakir, ağır yaralarına rağmen orduya hizmet etmiştir. Bu esnada Bursa'da başmuharrirliğini üzerine aldığı *Ertuğrul*⁴ gazetesini de çıkarmıştır. Mondros Mütarekesi'ni takiben İttihatçılar aleyhine yürütülen uygulamalar neticesinde o da kendini kurtaramamış, Bilecik ve Geyve dağlarında bir süre dolaştıktan sonra yakalanıp Divan-ı Harp'te yargılanmıştır (Eryüksel, 1949, s. 21-22).

Çeşitli yerlerde geçen kısa süreli menfalardan sonra Ziya Şakir, Millî Mücadele'ye katılmış ve dahil olduğu müdafa cemiyetleri ekseninde yurt savunmasında faaliyetlerini sürdürmüştür. Yazar, kısa süreli memuriyetler dışında bundan sonraki süreçte velud bir kişi olarak hayatına devam etmiştir. Yeni tesis edilen devletle beraber bütünüyle muharrirliğe yönelmiş ve yazmış olduğu çok sayıda eser cumhuriyet sonrası dönemde ortaya çıkmıştır.

Ziya Şakir böylesine hareketli bir yaşantının bedelini hem kişisel hem aile yaşantısında ödemiş ve birden fazla evlilik yapan Ziya Şakir, huzurlu bir aile yaşantısından yoksun kalmıştır. Özellikle menfalarda geçen süreler, mevcut düzene muhalefet aile birlikteliğini zedelemiş ve bu yoksunlukta pay sahibi olmuştur. Torunu Ayda Üstündağ bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

Beş evlilik yapmış, dört çocuğu olmuş, babamın üvey ağabeyi pek kesin bilmiyorum ama kulağında kalan bir cinayete kurban gitmiş. Üvey küçük amcamla da görüşmüyordu. Halam da bir İngiliz'le evlenince kolu kanadı kırık kaldı. Dedem savaşta, sürgünde, Avrupa'da derken evlatlarına fazla zaman ayıramamıştı (Üstündağ, 2011, s. 23).

İlk eşine dair bilgiler mevcut değilken ikinci eşi Saliha Hanım'dır. Ziya Şakir'le henüz 14 yaşında iken evlenen Saliha Hanım, eşinin sürgünlerine ve onun yokluğuna çok fazla dayanamadan veremden 22 yaşında vefat etmiştir (Üstündağ, 2011, s. 38). Yine üçüncü eşine dair bir bilgi bulunmazken dördüncü evliliğini bir ilkokul öğretmeni olan İsmet Hanım ile yapmıştır. Bu evlilik de hüsrarla sona ermiştir. İsmet Hanım tartıştığı İstanbul İl Millî Eğitim Müdürü Vedat Fıratlı'yı tabancasıyla vurmuş, onun öldüğünü düşünerek aynı silahla intihar etmiştir. Beşinci evliliği Zehra Hanım'ladır. Aralarındaki kültür ve yaş farkına rağmen Ziya Şakir'in en düzenli evlilik yaşantısı Zehra Hanım ile gerçekleşmiştir (Üstündağ, 2011, s. 60-61).

Çocukları konusunda da çok acı tecrübeler yaşayan Ziya Şakir, Zehra Hanım ile son demde yakaladığı huzur ve aile saadetini torunları ile daha da kuvvetlendirmiştir. Özellikle torunu Ayda'ya çok ayrı bir muhabbet beslemiş, hareketli geçen hayatının son anlarını onun vesilesiyle daha sakin ve mutlu geçirmiştir.

2. Ziya Şakir'in Cumhuriyet Öncesi Edebî Faaliyetleri

Muharrirliğe ömrünü vakfetmiş olan Ziya Şakir'in edebî temayülünün, uyanışının başlaması Bursa'da bulunduğu zamandır. O dönem okul arkadaşı olan ve

---

⁴*Ertuğrul* gazetesinin sınırlı sayıdaki mevcut sayfaları Hakkı Tarık Us Koleksiyonunda yer almaktadır. Gazetenin ortadaki klişesinde "Menafî-i vatana hadim ve şimdilik haftada bir defa neşrolunur siyâsî, ilmî, edebî, fennî, zirâî gazetedir" ifadesi yer alır. Sağ klişede sermuharirin adı olarak "Hakkı Baha" varken sol klişede mesûl-ü müdür olarak "İsmail Hakkı" adı geçer. Ayrıca ambleminde ay yıldızlı bayrak üzerine "ertuğrul" yazısı vardır.

sonradan Bursa mebusu seçilen Muhiddin Baha Pars ile edebiyata dair paylaşımları bu uyanışın ilk nüvelerini oluşturmaktadır:

Daha Bursa'da iken sözüm yabana bir takım şiirler yazmaya başlamıştım. Fakat bu hezeyanları, herkesten sakladım. Ancak, mektep arkadaşlarımdan, şimdi Bursa mebusu olan Muhiddin Baha Pars ile hemen her gün buluşur, bu saçma sapan şeyleri okurduk. Muhiddin Baha, hem oldukça ney üfler, hem de – aklımda kaldığına göre – biraz da şiir söylerdi. Bundan dolayı kendisi ile iyice anlaşmış, birbirimizi teşvike başlamıştık (Eryüksel, 1949, s. 7).

Bursa'dan sonra İstanbul'a gelen yazar burada Vefa Lisesinde eğitimine devam etmiştir. Bu lisede kendi üst sınıfında okuyan Celal Sahir, İsak Firara ve Hüseyin Kazım ile derhal tanış olmuş ve çekingenlik içerisinde edebiyat sahasındaki ilk edebî ürünü olan manzumesini yayımlamıştır:

Ben, İstanbul'a gelmiş; Vefa İdadisinin ikinci sınıfına girmiştım. Ve mektebin 4'üncü sınıfında bulunan Celal Sahir, İsak Firara ve sonraları Tercümancı unvanını alan Hüseyin Kazım ile derhal münasebete girmiştım. Celal Sahir ile İsak Firara yazdıkları şiirleri cayır cayır neşrediyorlar, benim kalbimde de gıpta hisleri uyandırıyorlardı. Günün birinde, Servet-i Fünun Mecmuası tarafından neşredilen bir “Köylü Kızı” tablosuna bir manzume yazdım. Utancımdan, bunu bir müddet ortaya çıkaramadım. Fakat aynı zamanda neşriyat hayatına atılmak için içimde kanayan hislere de galebe çalamadım. Nihayet sıkıla utana:

—Lütfen şunu tashih eder misiniz, diye, o manzumeyi İsak Firara'ya uzattım.

İsak Firara, yazımı tashihe lüzum görmedikten başka:

—Aman, bunu neşredelim, dedi ve bizzat kendisi götürerek İrtika Mecmuası'na verdi.

İki hafta sonrada bu manzumem intişar etti. İşte, yazı hayatına, bu suretle İsak Firara'nın delaletiyle girdim. Ve onun bu kıymetli yardımına karşı, bugün bile kalbimde derin bir minnet ve şükran beslemektedirim (Eryüksel, 1949, s. 7-8).

Ziya Şakir, *Köylü Kızı*⁵ manzumesinin yayımlanmasından sonra buna benzer çalışmaları yapmak ve yayımlamak için kendinde daha fazla kuvvet bulmuştur. Özellikle mecmualarda çıkan manzumeleri arkadaşlarının dikkatinden kaçmamış ve kendi aralarında “şair” olarak paye kazanmıştır:

Mektepte, şairlerden mürekkep bir grup vardı. Ben, hepsinden küçük olduğum hâlde, beni de içlerine alıyorlardı. O zaman ben, ikinci sınıf talebelerindendim. İrtika, Musavver-i Fenni Edep ve Terakki mecmualarında her hafta intişar eden manzum ve mensur yazılarımdan dolayı büyük bir memnuniyet içindeydim. Bir aralık mektep idaresi, talebelerin gazete ve

---

⁵“Köylü Kızı” isimli çalışmanın başlangıç kısmına Hasan Eryüksel'in yaptığı çalışmada; Bir köylü kızı, lâtif peyker; Mestur fakat nikap içinde.

Güya ki kamer, sahâp içinde (Eryüksel, 1949, s. 8)

şekliyle yer verilmiştir. Ancak devamı yazılmamıştır. *İrtika* üzerinde yapılan araştırmalarda adı geçen ve yayımladığı bilinen yazarın ilk manzumesine tesadüf edilememiştir. Yine Eryüksel'in diğer sayfada bahsettiği “Şarkı” formundaki eserine de *İrtika*'da ulaşılammıştır.

mecmualara yazı yazmalarını şiddetle menetti. Hepimiz, değişik imzalarla yazmaya başladık. Ben de (Hüseyin Servet) ismini aldım. Bir müddet de bu isimle yazdım. Sınıfta sağ tarafımda – eski Lazistan mebusu – Süleyman Sudi; solumda da Mithat Cemal oturuyor, Mithat Cemal:

— Şair!..

Diye, benimle alay ediyordu. Tabiatın şu garip cilvesine bakınız ki; benim şairliğim, bir müddet sonra iflas etti. Mithat Cemal Bey ise; bugünkü şiir âlemimizin şahikasına kadar yükseldi (Eryüksel, 1949, s. 9-10).

Yazar, bu dönemde tüm dikkatini manzume üzerinde toplamış, özellikle bu türde eserler kaleme aldığı bir süreç yaşamıştır. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan manzumelerini yayımlatmak üzere Ahmet Mithat Efendi'nin yegâne miraslarından olan *Tercüman-ı Hakikat*'e götürmüştür. Üzerilerini renkli çiçek ve yaprak resimleriyle süsleyip hazırladığı manzumeleri; gazete heyetince -siyasi bir gazetede şiir yayımlanamayacağı- gerekçesi ile geri çevrilmiştir (Çalıklioğlu, 2011, s. 64). Burada yaşanan hayal kırıklığı “şair” Ziya Şakir'in zamanla bu türden vazgeçerek mensur eserlere daha çok yönelmesinde pay sahibi olmuştur. Öyle ki mecmualarda unutulmaya yüz tutmuş birkaç şiiri dışında bu alanda müstakil bir çalışma ortaya koymamıştır.

Ziya Şakir, kaleme aldığı mensur eserlerde de dönem mecmuaları tarafından taltif edilmeye başlanmıştır. Nitekim yazarın 6 Nisan 1900 tarihinde *İrtika*'da “Edebiyat-ı Askeriye” başlığı altında çıkan ve bir harp sahnesini Haydar isimli bir kahraman üzerinden canlandırdığı *Son Kurşun* isimli yazısının altında *İrtika* heyetince “Aferin! Himmetiniz şâyân-ı takdirdir. Yazarsanız böyle yazınız ki asâr-ı kalemiyemiz dahi malûm-ı cihân olan şehâmet-i osmâniyâni enzâr-ı aleme arz etsin.” şeklinde not düşülmüştür. Ziya Şakir bu iltifata mazhar olduğu zaman henüz on yedi yaşındadır.

Ziya Şakir'in *İrtika*'da çıkan altı adet çalışması vardır. Bunlardan ikisi kısa hikâye tarzında iken dört tanesi şiir şeklindedir. Bu türünler yazarın on yedi ve on sekiz yaşlarına tekabül etmektedir. Şiirlerde ağıdalı bir dil kullanılırken Farsça ve Arapça kelimeler çoğunluktadır. *Gözyaşlarım* şiirinde gözyaşının akışı benzetmelerle anlatılırken, *Ezan* şiirinde sabah ezanının yarattığı etki dile getirilmiştir. *Eflatun Mendile* serbest tarzda kaleme alınmış, mendille tek taraflı konuşma şeklinde şiir tamamlanmıştır. *Karşımda* ilk üç dizesi dörtlük son dizesi üç mısradan oluşan benzetmelerle örülü bir çalışmadır. Yukarıda ifade edilen *Son Kurşun* hikâyesi dışında, bu mecmuada *İki Çiçek* yazısı vardır. *İki Çiçek* yazısının üst kısmında Ahmet Rasim'e ait olduğu ifade edilen “Biri kadındır sevmez, biri çiçektir solar” dizesi yer almış, hem kadının hem çiçeğin vefasızlığı etrafında üstteki dizelere ilişik olarak yazı tamamlanmıştır. Yazı, şekil itibarıyla hikâye olarak gözükse de daha çok mensur şiire yakın bir görünüm arz etmektedir.

Yazar, Halep İdadisinde eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve matbuat sahasına tekrar adım atmıştır. Dönemin önemli süreli yayınlarından olan *Musavver Terakki* mecmuasında ise fiilen yazarlığa başlamıştır:

O sırada Terakki mecmuasının başmuharriri E. Avni Paris'e firar etmişti. Faik Kırkor, bedavaya çalışacak bir amatör başmuharrir bulamadığı için büyük bir telaş içinde idi. Bu işi deruhte etmesi için, Ziya Şakir'e rica etti. Ziya Şakir,

ZİYA ŞAKİR SOKU'NUN CUMHURİYET ÖNCESİ EDEBİ FAALİYETLERİ

çalışıp kazanmaya muhtaç değildi. Büyük bir memnuniyetle mecmuanın başmuharrirliğini deruhte ederek, artık fiilen yazı hayatına girdi.

Ziya Şakir, mektepte iken M. Ziya, Hüseyin Servet, Hamid Nuri vesaire gibi imzalar kullanıyordu. Terakki mecmuası başmuharrirliğini deruhte eder etmez, artık yazılarına doğrudan doğruya Ziya Şakir imzasını atmaya başladı (Eryüksel, 1949, s. 11).

Eryüksel'in sermuharrirliğe dair verdiği bilgi teyite muhtaç bir durumdur. 5 Ağustos 1897 - 7 Temmuz 1898 yılları arasında ilk yılını tamamlayan *Musavver Terakki*'de sermuharrirliğe dair bir bilgi yoktur (Akça, 2020, s. 43). 31 Ağustos 1898-7 Eylül 1899 yıllarında ikinci senesini dolduran mecmuada 12. sayıya kadar sermuharrirlik görevini Andelip Bey, geri kalan kısmını ise Müstecabizâde İsmet üstlenmiştir (Ataman, 2021, s. 50). 1899-1900, 1900-1901 yılları arasında üçüncü ve dördüncü yıllarını ifa eden mecmuada sermuharrirliği Ziya Şakir'in üstlendiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. 1902-1903 yılları arasındaki beşinci senede sermuharrirliği Mehmet Sıtkı İskeçeli üstlenmiştir (Tuna, 2021, s. 25). Yine Mehmet Sıtkı İskeçeli mecmuanın altıncı senesinde bu görevi sürdürürken yedinci senede bu görevi Bireckli Namık Ekrem devralmıştır (Avcu, 2021, s. 31). Ziya Şakir'in *Musavver Terakki*'de sadece üçüncü ve dördüncü senede yazılarına rastlanmıştır. Bunlar ise çok sayıda değildir. Netice itibarıyla Ziya Şakir'in mecmuada sermuharrirlikten ziyade idari alanda görev almış olabileceği, ara sırada da yazılar kaleme almış olabileceği ihtimalini akillara getirmektedir.

Yine Eryüksel'in Ziya Şakir'in imzası için verdiği bilgi *Musavver Terakki*'deki yazıları için geçerli değildir. Yazarın, *Musavver Terakki*'de ulaştığımız çalışmalarında "Hüseyin Servet" imzasını kullandığı görülmektedir.

Musavver Terakki'de yazarın biri üçüncü, beşi dördüncü senede olmak üzere altı adet çalışması mevcuttur. Üçüncü senede yer alan *İki Çiçek* yazısı *İrtika*'da aynı isimle çıkan eseriyle aynıdır. *İrtika*'da çıkan nüshada Ahmet Rasim'den bir alıntı varken *Musavver Terakki*'deki çalışmada bu kaldırılmış, "Kardeşim Ahmet Razi'ye" ithafı eklenmiştir. Dördüncü senede yer alan diğer yazı *Alp Dağlarında Bir Tûlû* da ise güneşin doğuşuyla beraber doğa manzarası tasvir edilmiştir. Burada da "Bir Seyahatnâmeden: Ömer Aziz Bey kardeşime" giriş ve ithafı vardır. Yine bu sayıda *Bir Hicran!* adlı kısa hikâyesi mevcut olup, sevgiliyle baharda geçirilen zaman ve yaşanılanlar anlatılmış, betimlemeler yer tutmuştur. Yazının başında "Ahmet Hikmet Bey kardeşime" ithafı vardır. *Samimiyet-i Sevda* aşk muhtevasına sahip kısa hikâyesidir. *Paris Cıvarı* isimli tercüme, Fransızcadan aktarılmıştır ve "Kır Aleminden" başlığı altında yer almıştır. *Paris Meşcereleri* de yine Fransızcadan aktarılmış tercüme bir yazıdır.

Ziya Şakir, hukuk eğitimine devam ettiği sıralarda *Hanımlara Mahsus Gazete* sahibinin ricası üzerine sermuharrirliğe geçmiş, yine aynı gazetenin sahibinin malı olan *Çocuklara Mahsus Gazete* sermuharriri Faik Sabri Bey'in bu görevden ayrılmasıyla da bu süreli yayın organında da sermuharrirlik yapmıştır. Ziya Şakir bu iki gazetede üstlendiği görevleri Meşrutiyet'in ilanına kadar sürdürmüştür (Eryüksel, 1949, s. 12). *Hanımlara Mahsus Gazete*'de yer alan *Bir Kontesin Defter-i Hissiyatından* kısa bir hikâye çalışmasıdır ve Ziya Şakir'in bu mecmuadaki tek yazısıdır.

Ziya Şakir'in *Çocuklara Mahsus Gazete*'de on adet yazısı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde *Lisan Tahsili* yazısı iki parça hâlinde bu mecmuada yayımlananlar arasındadır. Bu yazıda, özellikle Avrupa'da dil ediniminin işleyişi ve muhteviyatı hakkında okuyucuyu bilgilendirmek hedeflenmiştir. Musahabe sütunu altında yer alan *Vesait-i Tahririyeden: Kalem* yazısı kağıtın gelişimiyle beraber kalemin de şeklinin değiştiğini, ezcümle kalemin tarihinden bahseder. 20 Mart 1324, 28 Mart 1324, 3 Nisan 1324, 10 Nisan 1324 ve 17 Nisan 1324 tarihli Musahabe'lerde buhar, buharın kullanımı ve arabalara, otomobillere tatbik edilişi anlatılır. 24 Nisan 1324 tarihli Musahabe bir fen yazısıyken *İspor: Japonya'da Usûl-i Müsaraa* yazısı da Japonya'da icra edilen farklı güreş tarzlarından bahseder. *Çocuklara Mahsus Gazete*'sindeki Ziya Şakir'in çalışmaları daha çok fen ilimlerine, teknolojik gelişmelere yöneliktir denebilir. Yazar, bu süreli yayında daha çok bilgilendirici tarafla öne çıkmıştır. Bu mecmuada Ziya Şakir'e atfedilen bir de hikâye bulunmaktadır.⁶

Ziya Şakir'in ayrıca *Musavver Fen ve Edeb* mecmuasında iki şiiri yer alır. *Bükâ-yi Emel* dört dörtlükten oluşur ve şiirin sonunda "Samsun Tahrirat Müdürü: Ziya Şakir" imzası yer alır. *Zavallı Hasta* şiiri yine dört dörtlükten meydana gelirken yazının sonunda "Samsun'dan Ziya Şakir" imzası vardır. Bu iki şiirde de Arapça ve Farsça kelimeler, tamlamalar çok sayıda mevcuttur.

Ziya Şakir edebî gelişimini sadece eserleriyle değil, dahil olduğu edebiyat mahfilleriyle de sağlamıştır. "Sanat şahsi ve muhteremdir" sloganyla ortaya çıkan *Fecr-i Ati* bu mahfillerin en önemlisidir ve dönemin diğer genç edebiyatçıları arasında bu gruba mensup olan isimlerden birisi de Ziya Şakir'dir. Bu gruba mensubiyetinde ise okuduğu hukuk mektebinin etkisi vardır:

1322-1324 senelerinde toplantı yerimiz meşhur çam dibi idi. O zamanlar birçok arkadaş mektebi hukuka devam ediyorduk. Hukuk mektebi o tarihlerde Cağaoğlu'nda bulunuyordu. Demir parmaklıklı muntazam bir bahçe ile çevrilmiş yeni bir bina idi. (...) Büyük demir kapıdan girince güzel ve muhteşem bir çam ağacı görülür. O zaman bu bahçe çok muntazam, zarif ve yeşil bir yuva halinde idi. Şimdi artık o çam da ihtiyarlamış, rengi solmuş koyu gölgelerle çam dibi o zamanın sanatkârlarının toplandığı yerd. Burada konuşulur, şiirler okunurdu. O vakit mekteb-i hukuka devam eden gençler meyanında İbrahim Necmi, İbrahim Alâettin, Mehmet Behçet, Tahsin Nahit, Köprülüzade Fuat, Mustafa Namık, Rasim Haşmet, Sadrettin Celal, Ziya Şakir, Rıfat vardır (Reşat Fevzi, 1930, s. 184-185).

Çam dibi sohbetlerine katılan kişiler, zaman içerisinde oluşan samimiyetle taşıdıkları bireysel özellikleri ortama yansıtmaya başlamıştır. Bireysel özelliklerin

---

⁶"Bir Köylünün Sergüzeşt-i Mudhike ve Fecîası" isimli bu kısa hikâyede Fransa'da yaşayan bir köylünün miras yoluyla büyük bir para elde etmesi, Paris'e gitmesi, elde edilen büyük parayı kimseye güvenemediğinden kaldığı otele saklaması, nihayetinde de bu paranın fareler tarafından telef edilmesi ve kişinin beş parasız köyüne geri dönmesi anlatılır. Bununla birlikte Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan ulaşılan nüshada hikâyenin yazarına dair bir isme rastlanmamıştır. Ancak Ziya Şakir üzerine yapılan doktora tezinde (Göçer, 2017, s. 303) ve *Çocuklara Mahsus Gazete* üzerine yapılan yüksek lisans tezinde (Yaman, 2004, s. 458) bu hikâye Ziya Şakir adına işlenmiş ve tekrar edilmiştir.

yanında grubu bir arada tutan en önemli amil ise edebiyata dair sahip oldukları ortak heves ve arzularıdır:

Bu çam dibi toplantılarındaki sohbetlerde Fecr-i Âti Encümeni'ni oluşturacak edip ve şairlerin ferdi hususiyetleri teker teker ortaya çıkar. Bu ferdi özellikleri yanında onların asgari müştereginin edebiyatı ve şiiri hayatlarının vazgeçilmezleri arasına koymaları görülür. Bu edebiyat heveslileri gençlerin hayata karşı edebîce bir tavır aldıkları görülür (Şen, 2006, s. 4).

Denilebilir ki Ziya Şakir, siyasi çizgideki mecmualara geçmeden evvel edebî muhtevaya sahip mecmua ve gazetelerde önemli bir tecrübe kazanmıştır. Düzyazı, şiir, hikâye ve tercümelemlerle edindiği bu deneyimi muharrirliğine ve romanlaştırdığı tarihî eserlerine zemin oluşturmuştur. Yine edebiyat ortamlarında geçirdiği yaşantılar da bu zeminin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Yazar, yirmili yaşlara ulaşmadan ve politik mücadelelerle basında ve sahada mücadele etmeden önce istidatını fark etmiş ve bunu cumhuriyet sonrası ortaya koyduğu eserleriyle ileri bir safhaya taşıyarak hayata geçirmiş, yüzün üzerinde eser bırakmıştır.

Ziya Şakir'in cumhuriyet öncesi görev üstlendiği yahut yazılar yazdığı diğer süreli yayın organları arasında *Genç Türk*, *Yeni Edirne*, *Ertuğrul*, *Hak* gazeteleri vardır. Genel manada edebî muhtevadan uzak olarak güncel siyaseti takip eden bu gazetelerin kimisi çok kısa süreli matbuat hayatında kalmış kimisi de dönemin hareketli ve müşkül geçmesi sebebiyle geride bir iz bırakmadan tarihe karışmıştır. Nitekim İttihat Terakki'nin faaliyetlerine muhalif bir yayın organı olan *Genç Türk*, sadece on dört sayı üretebilmiş, Ziya Şakir'in Talat Paşa'ya yazdığı açık mektup sebebiyle kapanmaya yüz tutmuştur. *Yeni Edirne*, Ziya Şakir'in Balkan Harbi dolayısıyla üstlendiği bir süreli yayındır. Ancak harp nedeniyle gazetenin tüm nüshaları günümüze ulaşmamıştır:

Ziya Şakir, Edirne'de kuşatma altında buldukları bu dönemde kale içinde bulunan sivil halkın ve askerlerin özellikle Bulgar propagandaları karşısında bunaldıklarını dönemi anlatan anılarında ifade etmektedir. Bu nedenle kale içinde bulunan sivillerin ve askerlerin moralini düzeltmek ve gerekli bilgileri halka ulaştırmak için askeri amaçlı bir gazete çıkarma görevi Ziya Şakir'e tevdi edilir. O da kendisine verilen bu görevi 20 Aralık 1912-2 Şubat 1913 tarihleri arasında yerine getirerek Yeni Edirne gazetesini yayımlamıştır. Savaş döneminde çıkarılan bu gazetenin kaç sayı çıktığı konusunda bir bilgi sahibi değiliz. Ayrıca bu gazetenin sayılarına yaptığımız araştırmalarda ulaşmak da mümkün olmamıştır. Savaş döneminde her şeyin yerle bir olduğu ve Bulgar işgalinin başladığı dönemin Edirne'si düşünüldüğünde bu gazete nüshalarının bize ulaşmasının çok da mümkün olmadığı anlaşılacaktır (Göçer, 2017, s. 12).

Ertuğrul gazetesi ise özellikle Millî Mücadele döneminde kamuoyunun nabzını tutan ve Millî Mücadele taraftarı bir süreli yayındır. Ziya Şakir, bu gazete için Dahiliye Nazırı Talat Bey'in isteği üzerine görevlendirilmiş, sermuharriri ayrılmış olan gazeteyi idare etmek için Bursa'ya gitmesi tavsiye edilmiştir (Eryüksel, 1946, s. 21). *Ertuğrul* gazetesi de *Yeni Edirne* gibi tam koleksiyon olarak günümüze ulaşmamıştır. Gazetenin mahiyet ve akıbeti için Ziya Şakir şu ifadeleri kullanır: "(...) Bursa'nın işgalinde Ertuğrul gazetesinin intişar ettiği (Muini Hilâl) matbaası büyük hasara uğramış. Milli Mücadele'nin ilk ve fedakar organı olan bu tarihi gazetenin bütün koleksiyonları yakılmıştır" (Ziya Şakir, 1936, s. 4).

Ziya Şakir'in kullandığı müstearlar: Hüseyin Servet, M. Ziya, Harnit Nuri, Bahtiyar, Emeklilil, Z. Melek, Abdülmüheymîn, Hamit Nuri, Bahtiyar, Emeklilil, Bahtiyar Fenklilil, A. R., Ziya Melek, İsmet Ziya Şakir, Z. Ş. (Yıldırım, 2006, s. 375) şeklindedir. Bu müstearlarla beraber yazarın yukarıda zikredilen mecmualar ve gazetelerde isimsiz olarak yayımladığı yazılar da mevcuttur. Ancak bunların tespiti ve takip edilmesi özellikle katalogların eksikliği sebebiyle oldukça zordur.

Son olarak çalışma içerisinde de değinilen, cumhuriyetten önce Ziya Şakir'in *İstibdat Faciaları, Aşk ve Vazife* piyeslerinin yanı sıra *Küçük Fıkralar* isimli bir çalışması da vardır. *Küçük Fıkralar*'ın Dernerisyen matbaasından 1326 tarihinde çıkan ve ulaşılan Osmanlıca nüshası altmış sayfadan oluşmaktadır ve "Gavsın", "Büyük Mükafat", "Siste", "Mösyö Şakrun", "Mösyö Edmun", "Madam Suzan" başlıklı altı adet küçük parçayı ihtiva etmektedir. Parçaların isminde de anlaşılacağı üzere eser; yabancı kahramanlar ve mekanlarla örülü farklı olaylar dizisini barındırmaktadır. Mini hikâye görünümündeki bu kitabın da yazarın edebî yönünü göstermesi bakımından kayda değer tarafı mevcuttur.

Sonuç

Netice itibarıyla, günümüzde daha çok "popüler tarihçi" olarak nitelenen Ziya Şakir'in, tarihçi kimliğine kavuşmadan yani cumhuriyetin ilanından önce, edebiyat sahasında ürünler verdiği ve bu çevrede bulunduğu görülmüştür. Yazarın, dönemin hakim edebiyat anlayışını yansıtan şiir ve hikâyeleri, gençlik dönemine bağlı olarak zayıf olmasına ve hareketli yaşantısından dolayı sınırlı sayıda kalmasına rağmen mecmualarda zaman zaman övgüyle karşılandığına tesadüf edilmiştir. Yine Ziya Şakir'in bazen gerçek adıyla bazen müstearlarla katkıda bulunduğu gazete ve mecmuaların idari ve yazı işlerini üstlendiği, söz konusu süreli yayınlarda çoğunlukla edebî faaliyetlerde bulunsa da okuyucuyu bilgilendirici yönüyle de ön plana çıktığı gözlenmiştir. Bunların yanı sıra, yakın tarihin bizzat içinde bulunmuş, hem muharrirliği hem gazeteciliği iç içe yaşamış olan yazarın gerek matbuatta gerek sahada edindiği tecrübe, bir şekilde cumhuriyet sonrası kaleme aldığı eserlerine zemin oluşturmuştur. Bu zeminde pay sahibi olacağı düşünülen sınırlı sayıdaki edebî yazıları tespit edilerek bir araya getirilmeye çalışılmış, şiirlerinden örnekler yeni yazıya aktarılarak edebî kimliğinin gösterilmesine gayret edilmiş, yazar ve eserleri üzerine yapılacak çalışmalara destek olunmuştur.

Kaynakça

- Akça, T. (2020). *Musavver Terakki (1-50. sayılar / birinci sene) İnceleme-Seçilmiş Metinler-Dizin*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Ataman, B. (2021). *Musavver Terakki (İkinci Sene) İnceleme-Tahlili Dizin-Seçilmiş Metinler*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Avcu, Y. (2021). *Musavver Terakki (Altıncı Sene) İnceleme-Tahlili Dizin-Seçilmiş Metinler*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilar, E. (2006). *Edirne'nin Basın Yayın Tarihi (1361-2006) I. Cilt*. İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları.
- Çalıkoğlu, M. A. (2011). *Günün İşleri Üzerinde Göz Kulak. Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Eryüksel, H. (1949). *Ziya Şakir Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Anıl Matbaası.

ZİYA ŞAKİR SOKU'NUN CUMHURİYET ÖNCESİ EDEBİ FAALİYETLERİ

- Göçer, G. (2017). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir*. (Doktora Tezi). Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Mortepe, G. (2019). *Hak Gazetesi (14 Mart-10 Ağustos 1912) Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Giresun.
- Reşat Fevzi (1930). "Fecr-i Âti Nasıl Bir Teşekkül?" *Resimli Uyanış Servet-i Fünun*. S. 40-C. 68-4. No 1775. s. 184-185.
- Şen, C. (2006). *Fecr-i Âti Edebiyatı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tuna, S. (2021). *Musavver Terakki (Beşinci Sene) İnceleme-Tahlili Dizin-Seçilmiş Metinler*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Üstündağ, A. (2011). *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Ziya Şakir*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Yaman, H. S. (2004). *Eski Harfli Dergilerden "Çocuklara Mahsus Gazete" Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Yıldırım, T. (2006). *Edebiyatımızda Müstear İsimler*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Ziya Şakir (1936). Büyük Türk İnkılabı Başlarken. *Tan*. s. 4.

Ek-1: Ziya Şakir'in Şiirlerinden Örnekler

Ezan

Pek ince bir sis, settâr-ı 'âlem
Encüm kamerde nevvâr-ı 'âlem
Ebhâr, sâmit; eşyâ, sükûnet
Üzere dururdu ibret ve hayret!
Yok bir sedâ, bir âvâz-ı nefret
Cârî sükûnet... Eşyâda hürmet...
Berrâk semânın sath-ı zarîfi
Tezyîn olunmuş sîmîn kamerle
Bir dest-i 'ulvî, 'ulviyyetiyle
Saçmış semâya birçok menekşe
Yok, yok... Menekşe zannım hatâdır!
Encüm değil mi? Onlar semânın
En, en samîmi rûh-ı latîfi
En, en güzîde gîsû-yı nâzî
Bazen ridâ-i zulmetle mestûr,
Bazen likâ-i hayretle manzûr...
Ben bu semânın 'ulviyyetiyle
Hâmûş, sâkit, zamânlar
Durur ve sonra birden sükûnet
Yırtıldı, bir ses, bir tayf-ı 'âlî
Yükseldi mevâc, 'ulvî ve kudsî
Allah u Ekber, Allah u Ekber!...

Gecenin semt-i ihtirâmında
Yükselen bir sadâ-i Lâhûtî
Mütemevvic, hazîn, pek kudsî
Bir sadâ ki; o, rûh-ı pâkende
Bir te'âlî, bir ilahiyet var...
İritka, nr. 108, s. 165.

Eflatun Mendile

Kim bilir hangi sîneden böyle
Sarsarî bir sukût anıyla,
Birden uçtun, şikeste pür hevesât.

Serkan TUNA

O sîneler ki; seni böyle mahremiyetle
Bütün mua'ânikât-ı nerîminde dâ'imâ bî-tâb
Ve dâ'imâ müteğâşşî ve mest bırakmış idi
O sîneler ki; senin en rakîk, pür-helecân
Bütün serâirinin in'itâf-ı mâzîsi.

Söyle! Kaç bin edâlî büse ile
O yanaklarda gezdin, Ey mendil!...
Şimdi bir hâl bî-kesâne ile,
Kaldın âzürde giryedâr-ı cezîl
İrtika, nr. 110, s. 174.

Karşımda

Semâda, denizde, sevâhilde bir sükûn-ı amîk
Bütün meşâcir ve etrâf garka-ı zulmet
Uzaktaki adalar bir siyeh sehâb-ı rakîk
Gibi müsâdif olur çeşm-i nâzıra hayret!...
Sükût! 'Akla veleh-bahş samt-ı pür-'ibret
Kamer göründü uzaktan vakûr, pür-azîmet
Zalâm-ı leylî yarıp iltima'-i zerrîni
Ederdi her tarafı gark-ı nûr rengini...

Tabî'atın bu hazîn levha-i sebâhatini
Kemâl-i beht ile seyreyleyip de pencereden
İlah-i a'zâmin asâr-ı mehâbetini
Teşekkür eyledim; azürde kalp, pür-şîven

Bir âh-ı muzlime benzer şikâyet-i hüsrân
Bir ibtilâ-yı tekeddürle vakf-ı hüzn oldu;
Gönül tefekkür-i hâlikla, şevk ile doldu.
İrtika, nr. 116, s. 125.

Bükâ-yi Emel

Hayâl-i muhteşemindir derîn emellerime
Uran o darbe-i heyecânî bî-te'mmül o gün
Terehhüm eylememiştin neden 'acep ne için
Canân mürta'îşimde hazîn emellerime

Hayâl-i mübtehicinle hayât-ı şî'riyem
Gülümsüyorsa da mehcûr zevk ve şevk-i tarab
Bu imtizâc-ı tezâda 'acep ne oldu sebep
İhâta etmedi gitti kuvâ-yı fikriyem

Hayâl mütebessimindir hayât mes'adetim
Hayât mes'adetimdir hayâl mütebessimin
Gönülle söyleşiyorken hayâl-i muhteşemin
Yazık değil mi ki hâlâ cüdâ-yı merhametim

Diriğ-i merhamet etmek sezâ mıdır güzelim
O kalbe ki size hasr-ı tahassüsât ediyor
O dil ki hep size meftûn sizinle söyleşiyor
Kızıp ânı atı vermek revâ mıdır güzelim
Musavver Fen ve Edeb, nr. 15, s. 57.

Ek-2: Ziya Şakir'in Cumhuriyet Öncesi Kaleme Aldığı Çalışmaların Listesi⁷

Ziya Şakir	Lisan Tahsili	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/14 Şubat 1323/s. 3-5.
Ziya Şakir	Musahabe: Lisan Tahsili	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/21 Şubat 1323/s. 2-5.
Ziya Şakir	Musahabe: Vesait-i Tahririyeden: Kalem	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/28 Şubat 1323/s. 2-5.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/20 Mart 1324/s. 2-4.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/28 Mart 1324/s. 1, 2.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/3 Nisan 1324/s. 2, 3.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/10 Nisan 1324/s. 2, 3.
*Ziya Şakir	Bir Köylünün Sergüzeşt-i Mudhike ve Feciası	Hikâye	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/10 Nisan 1324/s. 5-7.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/17 Nisan 1324/s. 2, 3.
Ziya Şakir	Musahabe	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/24 Nisan 1324/s. 2, 3.
Hüseyin Servet	İspor: Japonya'da Usûl-i Müsaraa	Düzyazı	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Sene 12/15 Mayıs 1324/s. 1, 2.
Ziya Şakir	Gözyaşlarım	Şiir	<i>İrtika</i>	Sene 2/11 Mayıs 1900/s. 42.
Hüseyin Servet	Son Kurşun	Hikâye	<i>İrtika</i>	Sene 2/6 Nisan 1900/s. 23, 24.
Hüseyin Servet	İki Çiçek	Hikâye	<i>İrtika</i>	Sene 2/28 Eylül 1900/s. 124.
Hüseyin Servet	Ezan	Şiir	<i>İrtika</i>	Sene 2/26 Nisan 1901/s. 165.
Hüseyin Servet	Eflatun Mendile	Şiir	<i>İrtika</i>	Sene 2/10 Mayıs 1901/s. 174.
Hüseyin Servet	Karşımda	Şiir	<i>İrtika</i>	Sene 2/21 Haziran 1901/s. 125.
Hüseyin Servet	İki Çiçek	Hikâye	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 3/26 Temmuz 1316/s. 284.
(H)üseyin Servet	Alp Dağlarında Bir Tûlû	Düzyazı	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/20 Eylül 1312/s. 42, 43.
(H)üseyin Servet	İşte Hicran!	Hikâye	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/21 Kanunuevvel 1312/s. 116, 117.
(H)üseyin Servet	İşte Hicran!	Hikâye	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/28 Kanunuevvel 1312/s. 120, 121.

⁷Benzer bir tabloya, Ziya Şakir üzerine doktora tezi hazırlamış olan Göngör Göçer tarafından yer verilmiştir (2017, s. 300). Ancak yazar tarafından oluşturulan tabloda Ziya Şakir'in özellikle *Musavver Terakki* mecmuasındaki faaliyetleri bulunmamaktadır. Yazarın hazırladığı mevcut tabloya Ziya Şakir'in *Musavver Terakki*'deki edebî faaliyetleri de eklenerek katkıda bulunulmuş, cumhuriyet öncesi edebî çalışmalarını bir arada sunulmuştur.

Serkan TUNA

(H)üseyin Servet	Samimiyet-i Sevda	Hikâye	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/8 Ramazan 1319/s. 301, 302.
(H)üseyin Servet	Samimiyet-i Sevda	Hikâye	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/10 Ramazan 1319/s. 312.
(H)üseyin Servet	Paris Cıvarı	Tercüme	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/22 Ramazan 1319/s. 321, 322.
(H)üseyin Servet	Paris Cıvarı	Tercüme	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/1 Şevval 1319/s. 327, 328.
(H)üseyin Servet	Paris Cıvarı	Tercüme	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/13 Şevval 1319/s. 338.
(H)üseyin Servet	Paris Meşcereleri	Tercüme	<i>Musavver Terakki</i>	Sene 4/ 20 Şevval 1319/s. 343, 344.
Ziya Şakir	Bir Kontesin Defter-i Hissiyatından	Hikâye	<i>Hanımlara Mahsus Gazete</i>	28 Şubat 1323/s. 3.
Ziya Şakir	Zavallı Hasta	Şiir	<i>Musavver Fen ve Edeb</i>	Sene 1/20 Rebiülahir 1318/s. 197.
Ziya Şakir	Bükâ-yi Emel	Şiir	<i>Musavver Fen ve Edeb</i>	Sene 1/8 Şaban 1317/s. 57.